

УДК78.071.1(477)(092):782.089.1

DOI 10.34064/khnum2-37.04

Семенюк Оксана Михайлівна

Харківський національний університет імені І. П. Котляревського,
здобувач поза аспірантурою,
кафедра історії української та зарубіжної музики,
викладач кафедри сценічної мови
e-mail: oksanaivaneha@gmail.com
ORCID iD: 0000-0001-5876-2137

**Історико-літературні джерела лібрето опери
А. Загайкевич «Вишиваний. Король України»**

Опера А. Загайкевич «Вишиваний. Король України» (2021) належить до низки написаних протягом останніх років музичних творів, що стосуються найважливіших питань української історії. Лібрето опери, автором якого є С. Жадан, поєднуючись із музикою, сприяє якнайглибшому розкриттю постаті головного героя. Всеохопність у показі образу Вишиваного пов'язана, зокрема, з опорою змісту лібрето на кілька різних літературних джерел, як наукових, так і художніх; звідси впливає й особлива організація часопростору опери, завдяки чому виникає можливість встановити певний смисловий зв'язок між подіями часів Вишиваного та сучасністю. Мета дослідження – визначити історико-художні передумови інтерпретації образу Василя Вишиваного в опері А. Загайкевич. Її досягненню сприяє застосування таких методів дослідження, як історичний, історико-біографічний, історико-контекстуальний, порівняльний. У висновках йдеться про осмислення різних варіантів суперечливих подій першої половини ХХ століття, що дає змогу розкрити їхній вплив на трактування образу головного героя опери – Вільгельма Габсбурга.

Ключові слова: біографія; міфологізація; образ; роман-фантазія; опера, лібретто; художня інтерпретація.

Постановка проблеми.

Історична постать Василя Вишиваного – насправді Вільгельма фон Габсбурга, – який за власною волею обрав українську ідентичність, боровся за незалежність України в часи Першої та Другої

світових воєн, привертала увагу науковців та вітчизняних митців, починаючи з останньої чверті ХХ століття. Подібна увага до особи Вишиваного є цілком обґрунтованою, оскільки слід, залишений австрійським ерцгерцогом у часопросторі України, ніби поєднує події майже сторічної давнини й сучасність.

Від початку 2000-х почався справжній ренесанс зацікавлення неординарною особистістю австрійця за походженням, українця за прагненням душі. Свідченням такої уваги є низка робіт ув історичній науці, літературі та музиці, що з'явилась протягом першої чверті ХХІ століття. Однак варто врахувати той факт, що наукові дослідження виникли раніше, ніж художні зразки, в яких відбулося осмислення образу австрійського ерцгерцога. Книга історика Т. Снайдера «Червоний князь» (Снайдер, 2011) була створена раніше як за роман Н. Сняданко (Сняданко, 2017), так і за оперу А. Загайкевич на лібрето сучасного українського поета С. Жадана (Жадан, 2020).

Поет, готуючись до роботи над лібрето, ознайомився зі згаданими вище джерелами, про що й розповідає в одному зі своїх інтерв'ю: «Працюючи над лібрето, я прочитав, окрім відомої книги Тімоті Снайдера *Червоний князь*, багато додаткової літератури, біографічних архівних матеріалів. Є кілька книжок і один художній роман, який написала Наталка Сняданко, в ньому представлено альтернативну біографію Вишиваного про те, що було б, якби він залишився на території радянської України і доживав свого віку у Львові, післявоєнному радянському Львові. Цікава фантазія на тему» (Макаревич, 2021).

Звернення в цьому дослідженні саме до роману Н. Сняданко мотивовано тим, що: 1) українська письменниця була включена до творчої групи україно-австрійського проекту «Вишиваний. Король України», оскільки її творчі принципи, розуміння історичної епохи й образу Василя Вишиваного були сприйняті авторами опери як близькі та актуальні для їхнього художнього бачення; 2) присутність авторки була сама по собі цінною, оскільки роман С. Сняданко відіграв парадигмальну роль у процесі створення опери; 3) значущим є загальний історичний контекст як у романі, так і в опері.

Прийом вільного трактування історичних подій, що його застосувала Н. Сняданко, є цілком прийнятним у літературі, оскільки художня вигадка є засобом узагальнення в мистецтві. Розміщення справжніх та уявних персонажів посеред вигаданих і реальних подій у романі української письменниці зумовлено переосмисленням самого історичного розвитку. Наприклад, подібний художній прийом застосований у циклі книг «Пісня льоду й полум'я» (1990 роки) Джорджа Мартіна, сюжет якого базується на історії ворожнечі Червоної та Білої троянд. Відмінність авторських фантазій від дійсних фактів особливо чітко проявляється під час зіставлення роману Н. Сняданко «Охайні прописи ерцгерцога Вільгельма» з «Червоним князем» Т. Снайдера.

Отже, аналіз нещодавніх наукових та художніх праць дає змогу глибше осягнути трактування обраного сюжету композиторкою, повніше осмислити художньо переконливе й виразне висвітлення подій, зображених у виставі, та провести паралелі між оперною дією й сучасністю, що й визначає *наукову новизну* цієї розвідки.

Мета дослідження – визначити історико-художні передумови інтерпретації образу Василя Вишиваного в опері А. Загайкевич.

Останні дослідження та публікації. Серед праць, присвячених особливостям художнього переосмислення історичних подій, – риси, притаманної роману Н. Сняданко, – відзначимо статтю О. Рощенко (2012) «Міфологема пошуків раю у національному оперному міфі Лисенка – Старицького “Тарас Бульба”». В ній дослідниця розглядає один із найважливіших етапів розвитку історії України, що корелює з темою цієї розвідки та дає змогу проводити відповідні історичні паралелі, застосовуючи методологічні здобутки науковиці.

Серед перших публікацій, у яких відбувається спроба осягнення художнього змісту опери А. Загайкевич, – стаття П. Кордовської (2021), а також інтерв'ю С. Жадана з приводу прем'єри вистави «Вишиваний. Король України» на сцені ХНАТОБу 2021 року (Штогрін, 2021; Марченко, 2021). Цій самій тематиці присвячена стаття О. Скворцової (2022), де авторка доводить, що композиторські новації опери пов'язані з пошуками сучасності в її звуковій «аурі».

Узагальнюючи власний досвід, виконавець ролі «Людина в чорному» в опері А. Загайкевич, О. Ветров, опублікував статтю, де систематизував відомості щодо процесу створення опери та особливостей її сценічного втілення (Ветров, 2023).

Методологія дослідження. Застосування *історичного* методу визначає ступінь валідності історичних подій та їх інтерпретації у романі Н. Сняданко «Охайні прописи ерцгерцога Вільгельма». *Історико-біографічний* метод використовується з метою розкриття специфіки художнього тлумачення особистості Василя Вишиваного в літературному творі української письменниці. Метод *історико-контекстуального* аналізу є визначальним для розуміння історичних подій, поданих Т. Снайдером як найбільш відповідних критерію істини, при цьому розглядаються два часові рівні: епоха Вишиваного та сьогодення. *Порівняльний аналіз* дає змогу зіставити історичні факти, викладені в дослідженні Т. Снайдера «Червоний князь», з їх описом у романі Н. Сняданко.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Вільгельм Франц Йозеф Карл фон Габсбург-Лотаринзький (1895–1948), як один із представників найтривалішого серед усіх європейських династій (1342–1918) та могутнього роду, з молодих років і до смерті в Лук'янівській в'язниці Кисва не втрачав надії посісти монарший престол у відновленій Українській державі. Аналіз книги відомого американського історика, професора Єльського університету Тімоті Снайдера «Червоний князь» доводить, що біографія Вільгельма є вельми неординарною. Як пише Т. Снайдер, ерцгерцог «був шпигуном у Відні й працював спершу проти Гітлера протягом Другої світової війни, а згодом – на початках війни Холодної – проти Сталіна» (Снайдер, 2011: 1). Йому пощастило втекти від гестапо, проте не вдалося схватись від радянської розвідки: солдати Червоної армії викрали українського полковника з Відня у 1947 році і літаком перевезли до СРСР. Після знущань та катувань, які призвели до смерті, Вільгельм фон Габсбург-Лотагинський був похований – у могилі без будь-яких знаків розрізнення.

Ерцгерцог, шпигун, політик, український полковник – усі ці соціально-політичні ролі здаються неможливим поєднанням в одній особі. Яскраве й захопливе життя Вільгельма фон Габсбурга, схоже на пригодницький роман, привертало увагу відомих істориків, серед яких С. Ліповецькі, А. Віткрофт, В. Расевич та багато інших. Дослідивши значну кількість праць закордонних та українських науковців, Т. Снайдер узагальнив їх та ввів у світовий контекст, і цей матеріал став частиною всесвітньої історії людства.

Під враженням від монографії американського історика львів'янка Н. В. Сняданко – філолог, перекладачка з польської та німецької мов, журналістка, письменниця (здобула освіту у Львівському та Фрайбурзькому університетах) – написала роман «Охайні прописи ерцгерцога Вільгельма». Робота тривала близько трьох років: з 2014 по 2017.

Загадковість назви роману пояснює сама письменниця. Авторка «Прописів» вкладає до вуст свого вигаданого персонажа – української вчительки Дар'ї Йосипівни – таку думку: «Охайність – перший крок на шляху гармонійного розвитку особистості» (Сняданко, 2017: 84). Крім того, у творі є епізод, де з'ясовується, що головний герой може дуже яскраво та поетично висловити свої думки, відчуття, проте є неспроможним викласти їх на папері, створюючи мемуари. Тема прописів як символу учнівства прозирає крізь усю біографію Вільгельма, символізуючи мрії, які не здійснилися, мемуари, що так і не були створені. Так само, як він не міг викласти свої ідеї письмово, він не зміг їх втілити і у своєму житті: Вільгельм бажав «охайно прописати» долю українського народу, повести його правильним шляхом «гармонійного розвитку», але цього не сталося внаслідок руйнівної діяльності представників радянської влади.

Метафора «прописів» віддзеркалює власні думки Н. Сняданко з приводу того, що наміри ерцгерцога стати королем України не здійснилися. Сподівання головного героя створити ілюзорну країну-утопію в душі мрій Томаса Мора зумовили те, що значне місце в романі відведено фантастичним подіям, а сам Вільгельм фон Габсбург постає як утопіст ХХ століття, для якого мрії посідають таке ж важ-

ливе місце в житті, як і реальність. З одного боку, він є активною особистістю, борцем з диктаторами, з іншого – великим мрійником, який сподівається побудувати країну, подібну до «Міста Сонця». Водночас, стає зрозумілим, чому Вільгельму складно було писати мемуари: адже вони повинні спиратися на конкретні історичні факти, а мрії, які він бажав втілити в життя, виявилися недосяжними, отже, йому не було про що писати.

Зміст роману української письменниці слід тлумачити як альтернативну біографію виняткового представника роду австрійських цісарів. В Україні Вільгельм відомий під псевдонімом «Король Вишиваний», проте «король» – це також метафора, оскільки справжнім монархом він так і не став, але, попри все, шана українців до нього була та залишається значною.

Відзначимо певні розбіжності у титулах Вільгельма в різних джерелах. У Н. Сняданко Вишиваний – ерцгерцог, принц. У Т. Снайдера – князь, у С. Жадана – король. Якщо у Н. Сняданко головний герой – учень, що пише «охайні прописи», то у А. Загайкевич – це вже король України, нібито досягнення українського престолу вже відбулося, тобто вже в назві опери розпочинається метафорична дія. Однак, попри розбіжності в тлумаченні титулів головного героя, художній метод поєднання реального та вигаданого дозволяє порівнювати два сучасних твори – літературний та музичний. Роман Н. Сняданко, переосмислений видатним українським поетом С. Жаданом, проклав певний шлях до створення опери «Вишиваний. Король України».

В «Охайних прописах ерцгерцога Вільгельма» відчутні художній документалізм та символізація дії. Посилаючись на докторську дисертацію професорки О. Роценко, зауважимо, що «міфологізація біографії історичної особистості обумовлена відповідністю абрису життєвого шляху героя, прокресленого міфотворчою фантазією трансцендентальної лінії» (Роценко, 2006: 16). Дослідниця зазначає, що на основі цього романтичного принципу художнього мислення інтерпретуються біографії Аттілі та Наполеона, Данте та Ліста, Паганіні та Берліоза.

Вибраний українською письменницею жанр є синтетичним, це поєднання історичного роману та роману-фантазії. Надання біографії Вільгельма фон Габсбурга міфологічного забарвлення тільки підкреслює унікальність постаті Вишиваного.

Авторка роману пропонує свою версію подій життя героя та припускає, що йому якимось дивом вдалося врятуватися та прожити зі своєю родиною довгий період часу. У романі показано дитинство Вільгельма, його молоді роки та сучасність. У процесі читання твору складається своєрідне мерехтливе полотно, зіткане з кількох часопросторів: австрійського, військово-радянського та пострадянського, українського. Ці часопростори відповідають різним періодам життя Вільгельма фон Габсбурга.

Австрійський – ідеальний, де минають дитинство та юність аристократа. Це морські подорожі юнака, де розкривається притаманне йому, відмінне від традиційного, світобачення, майже повна моральна розкутість у молоді роки.

Другий часопростір – військово-радянський – напружений та складний. Н. Сняданко велику увагу приділяє періодам двох Світових воєн та подіям-вигадкам, які відбувалися з ерцгерцогом після 1948 року, зокрема, його стосункам із родиною, з дружиною Софією (із зануренням у часи її дитинства), із сином Тарасом. Отже, письменниця настільки пов'язує австрійця Вільгельма з Україною, що вибирає для його родини українські імена.

Метафоричність мислення романістки сприяє показу історичної ролі Вільгельма, обставин його життя як взаємодії безлічі символів. Зокрема, події, описані в романі, дають змогу витлумачити образ Софії як постать ангела-охоронця ерцгерцога. Наприклад, до твору увійшов епізод, де молода дівчина вчить Вільгельма кататися на ковзанах. Тривалі тренування не допомогли: падаючи на лід, герой тягнув за собою Софію, травмуючи її. Так було й надалі: дружина брала на себе відповідальність за більшість випробувань, які виникали протягом їхнього спільного життя. Образ Софії можна сприймати як метафору ангела-охоронця ерцгерцога ще й тому, що саме вона

допомогла йому звільнитися з київської в'язниці і врятувати життя. Отже, дружина постійно перекладала весь тягар буття на свої тендітні жіночі плечі.

Метафоричність, властива роману Н. Сняданко, проявляється значною мірою й у лібрето оперної вистави, перетворене на своєрідний міфологізований історичний жанр, якому також притаманні *романізація* та *романтизація*. Додамо, що подібне трактування оперного жанру йде ще від епохи Романтизму («Фауст» Ш. Гуно, «Вертер» Ж. Масне за сюжетами Й. В. Гете, «Вільгельм Телль» Дж. Россіні, «Гугеноти» Дж. Мейєрбера та ін.). Кінематографічність лібрето С. Жадана посилює згадані риси.

Третій часопростір – пострадянський, український, який знову насичується ідеальними рисами, оскільки починають втілюватися юнацькі мрії ерцгерцога. Це життя Вільгельма в незалежній Україні. В обрамленні ідеальних часопросторів – першого і третього – розташований жорстокий реальний світ. Отже, в окремих епізодах твору Н. Сняданко прискіпливо дотримується історичних фактів, а в інших – обирає художню вигадку.

Роман вирізняється калейдоскопічністю: авторка обирає структуру, де всі часопростори змішуються в історичному потоці: стислі розділи з описом подій початку ХХ століття раптово змінюються епізодами життя головних героїв, які відбуваються вже на межі ХХ–ХХІ століть. На перший погляд, немає жодного зв'язку між фрагментами твору, проте насправді він є глибинним. Адже саме такий парадоксальний зв'язок пояснює причини безпідставності мрій Вільгельма та появи радянського пекла. Тобто логіка розвитку дії частково прояснюється, але все ж залишається відчуття «розглядання» подій немов крізь каламутне скло.

Принцип літературного опису, судячи з назви роману, є вирішальним. Він реалізується у таких формах, як листування, що відбувається між ерцгерцогом та його другом дитинства – Іваном, зафіксовані документально інтерв'ю і, нарешті, мемуари головного героя, які вражають своєю парадоксальністю. Адже зазвичай у мемуа-

рах описані факти, що вже відбулися, а у Вільгельма – це спогади про те, чого не було, згадки про власні мрії, що їх у реальному житті здійснити неможливо. Життя коригує «охайні прописи» в будь-якому з трьох описаних часопросторів.

У романі письменниця не завжди оперує загальноприйнятою літературною мовою. Авторка, як філологиня, добре відчуває, що для передання тонких відтінків сенсу твору необхідно долучати до тексту й діалектизми, наприклад: «...“маринаркою” дідусь називав не піджак, а морський флот, “репарація” означала операцію, “бельфер” – учителя, а годинник у дідуся називався “дзигарем”» (Сняданко, 2017: 7). Або: «– Ну, що можна написати у шляфроку! – з порогу кинув він і рвучко відчинив двері шафи з одягом. – Який одяг, таке і письмо. Мушу привести себе до пор’ядку» (там само: 8). Тому авторці вдається позбавитися одноманітного мовного простору, у неї він яскравий та привабливий. Велике бажання створити цілісну ймовірну картину життя Вільгельма змушує письменницю вигадати його родину. Проте в романі, крім авторських «легенд», наявні історичні факти, що підтверджує праця Т. Снайдера, яка доводить належність Вільгельма фон Габсбурга до пантеону українських героїв.

Формування людини починається з дитинства, й тому в романі цьому періоду життя Вільгельма приділено велику увагу, адже в дитинстві закладалися передумови тих мрій, які, подорослішавши, він бажав втілити: мрій про Україну та звільнення її народу.

Дані про батьків головного героя у Н. Сняданко збігаються з історичними фактами, поданими в книзі Т. Снайдера, відсутні лише деякі деталі. Наприклад, історик зазначає, що війна 1866 року між Пруссією та Габсбурзькою монархією закінчилася виключенням останньої з німецького об’єднання, що глибоко вплинуло на наступне покоління династії Габсбургів. Батько Вільгельма – Штефан – належав до першого покоління ерцгерцогів, які не претендували на те, щоб правити Німеччиною, і взагалі монархія Габсбургів на той час уже не вважалася в Європі великою державою. Однак Польща залишалася останньою й бажаною надією Штефана. Він вважав, що імперія

розпадеться на маленькі держави, де буде потребуватися правління якогось досвідченого «менеджера». Саме тому Штефан готував усіх своїх шістьох дітей до керівництва однією з таких держав, а саме – Польщею. Амбіції Штефана проявилися навіть у виборі імені наймолодшого сина. Вільгельм – ім'я габсбурзького ерцгерцога, що жив наприкінці XIV століття й мав через шлюб отримати польську корону.

Вільгельм фон Габсбург успадкував батьківські надії, проте вирішив віддати свою любов народові, яким батько знехтував – українцям. Він з дитинства жив у Польщі й добре знав мову країни. Однак на цій землі мешкали також і українські дітлахи, з якими він був знайомий і дуже цікавився їхньою мовою, піснями, вишиванками. Одним із перших друзів його дитинства, як стверджує Н. Сняданко, був денщик – селянський син Іван, українець, майже одноліток Вільгельма, з яким вони товаришували протягом усього життя. Завдяки тому, що мати Вільгельма – Марія-Терезія – була тосканською княгиною і в шлюбі могла й далі розмовляти рідною мовою, усі її діти, серед яких Вільгельм був найулюбленішим, вільно спілкувались італійською. Отже, з дитинства хлопчик розмовляв італійською, німецькою, польською, крім цього, вивчав французьку, англійську, які вважалися мовами цивілізованих країн (слід зазначити, що в юнака були неабиякі здібності до мов). Крім того, за традиціями династії, Вільгельма «навчали і протоколу, і гнучкості, щоб слугувати вищій меті родинних амбіцій. Переконаність в одвічному праві панувати надавала впевненості» (Сняданко, 2017: 15). Однак, досить добре пізнавши польських аристократів і відчувши неприязнь до них, між польськими шляхтичами та українськими «козаками-варварами» Вільгельм обирає останніх. І заради них молодий ерцгерцог надалі відмовиться від польського спадку.

Отже, саме в юнацькі роки склалися ті головні риси особистості, які дозволили Вільгельмові перейти від імперського мислення, вкоріненого в його родині, до ідеї захисту людей, які відстоювали свою суб'єктність.

Ця ідея реалізується найбільш переконливо на початку Першої світової війни, коли в чині другого лейтенанта він став командиром

роти й наполіг на тому, щоб її склад був винятково українським. У романі Н. Сняданко Вільгельм розповідає, що своїм підлеглим він відрекомендувався як Василь, і саме вони першими почали називати його «червоним принцом». Ерцгерцог не заперечував, він вважав, що шанобливе ставлення до українців та будь-яка підтримка одного з найбідніших народів імперії є справедливою справою. Вільгельм пишається своїми підлеглими, називаючи українців «найкращими жовнірами. Тільки вони трохи подібні до овець: як мають провід, котрому вірять, то підуть в огонь і у воду тай виконають навіть речі, які виглядають неможливими до виконання» (там само: 137). Крім того, він вважав українців «природним народом, народом весни, паростком, який може гнутися за вітром» (там само).

Дитячий період життя та часи Першої світової війни не увійшли до оперного лібрето С. Жадана. Проте до кола персонажів опери були залучені відомі історичні постаті, такі як А. Шептицький, П. Болбочан, П. Скоропадський. Цей вибір є зрозумілим, оскільки вони вирішували долю України. Т. Снайдер, як і Н. Сняданко, теж не оминає їх увагою (окрім П. Болбочана).

«Вільгельмове ставлення до власності селян перетворило його на легенду по цілій Україні, щось на кшталт Робіна Гуда королівської крові. Габсбурзька влада в Києві з тривогою завважувала, що Вільгельмова Січ стала ціллю всіх невдоволених елементів України. Вони констатували “привабливість” Вільгельма для всіх невдоволених окупацією. Військо непокоїлося, що “серйозні кола” в середовищі українських політиків вважали Вільгельма кандидатом на короля України. Німці теж відчували неспокій із приводу чимраз більшої популярності ерцгерцога Вільгельма, званого в народі як Князь Василь» (Снайдер, 2011: 30). Навколо Вільгельма починають з’являтися міфи, які супроводжують його протягом усього життя. Н. Сняданко звертає увагу на те, що популярність цієї людини зберігається і в радянській період: «Про нього ходили легенди, він був справжньою зіркою <...>. Легенди були різні. Одні розповідали, що Вільгельм – іноземний шпигун, котрий зараз працює у Львові й виловлює таємних

агентів. Інші вважали, що він, навпаки, радянський шпигун, котрий вистежує політично непевних, і що з ним треба дружити» (Сняданко, 2017: 74). Таким чином, міфологізація приводить майже до обоження його особистості. Безліч метафор, що зустрічаються у романі Н. Сняданко, є її наслідком, оскільки міф складається на основі ланцюга маленьких міфів – переосмислення історичних фактів, – що приводять до появи одного великого – міфологізованого життєпису Василя Вишиваного.

Ні батько Вільгельма, ні його брати, ні він сам не могли уявити, що ХХ століття стане для їх династії останнім. І ті національні розбіжності, які руйнували габсбурзьку родину, й досі викликають питання, на яке нелегко дати відповідь: нація – це категорія незмінна чи акт здійснення людської волі?

Висновки.

Цілісний аналіз роману Н. Сняданко довів, що феномен Василя Вишиваного в сучасній українській літературі тлумачиться крізь призму *міфологізації* історичних подій та персон. Такий підхід письменниці цілком виправданий, оскільки ім'я Вишиваного увійшло до пантеону українських героїв. Метафоричність, властива роману Н. Сняданко, проявляється значною мірою і в лібрето опери, яка перетворюється на *оперу-роман*.

Н. Сняданко широко використовує художню вигадку у відтворенні образу В. Вишиваного, і це можливо усвідомити, зіставляючи її уявний персонаж з історичним прототипом, поданим у документальній книзі Т. Снайдера «Червоний князь». Осмислення різних шляхів трактування суперечливих подій першої половини ХХІ століття дозволяє розкрити їх вплив на композиторське трактування образу головного героя опери – Вільгельма фон Габсбурга.

Перспективи дослідження. Викладений матеріал потребує подальшого опрацювання й детальнішого розгляду в контексті інтерпретації образу Василя Вишиваного у романі Н. Сняданко, а також має набути розвитку в процесі аналізу опери А. Загайкевич «Вишиваний. Король України».

ЛІТЕРАТУРА

- Ветров, О. (2023). «Вишиваний. Король України» Алли Загайкевич: досвід виконавського аналізу. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти*, 67, 26–36.
- Жадан, С. (2020). *Вишиваний. Король України*. Чернівці: Меридіан Чернівці.
- Кордовська, П. (2021). «*Вишиваний. Король України*»: *Le Roi est mort, vive le Roi?*. <https://kyivdaily.com.ua/vishivaniy-korol-ukra%D1%97ni-2/>
- Макаревич, М. (2021). «Постать, що багато пояснює». Сергій Жадан та Алла Загайкевич розповідають про роботу над оперою «Вишиваний. Король України». <https://life.nv.ua/ukr/art/sergiy-zhadan-i-alla-zagaykevich-rozpovili-pro-operu-vishivaniy-korol-ukrajini-interv-yu-50158639.html>
- Рощенко, О. (2012). Міфологема пошуків раю у національному оперному міфі Лисенка – Старицького «Тарас Бульба». *Музичне мистецтво і культура. Науковий вісник ОДМА імені А. В. Нежданової*, 15, 8–24.
- Рощенко, О. Г. (2006). *Діалектика міфологеми і нова міфологія музичного романтизму*. (Дис. ... д-ра мистецтвознавства). Національна музична академія України імені П. І. Чайковського.
- Скворцова, О. (2022). «Вишиваний. Король України» А. Загайкевич: національна опера на шляху формування нової парадигми жанру. *Актуальні питання гуманітарних наук*, 47, 4. DOI: <https://doi.org/10/24919/2308-4863/47-4-4>
- Снайдер, Т. (2011). *Червоний князь: тасмні життя габсбурзького ерцгерцога*. Київ: Грані-Т.
- Сняданко, Н. (2017). *Охайні прописи ерцгерцога Вільгельма*. Львів: Видавництво Старого Лева.
- Штогрін, І. (2021). Опера «Вишиваний. Король України» на лібрето Жадана – найдорожча постановка в Україні. <https://www.radiosvoboda.org/a/operu-vyshyvanyu-korol-ukrayiny-na-libreto-zhadana/31486542.html>

REFERENCES

- Kordovska, P. (2021). “Vyshyvanyi. The King of Ukraine”: *Le Roi est mort, vive le Roi?*. <https://kyivdaily.com.ua/vishivaniy-korol-ukra%D1%97ni-2/> [in Ukrainian].
- Makarevych, M. (2021) “A figure that explains a lot.” Serhiy Zhadan and Alla Zahaikevych talk about working on the opera “Vyshyvanyi. The King of Ukraine”. <https://life.nv.ua/ukr/art/sergiy-zhadan-i-alla-zagaykevich-rozpovili-pro-operu-vishivaniy-korol-ukrajini-interv-yu-50158639.html> [in Ukrainian].

- Roschenko, O. H. (2012). The Mythologeme of Searching for Paradise in the National Opera Myth by Lysenko and Starytskyi “Taras Bulba”. *Musical Art and Culture. Scientific Bulletin of the Odessa National A. V. Nezhdanova Academy of Music*, 15, 8–24 [in Ukrainian].
- Roschenko, O. H. (2006). *The dialectic of mythologeme and the new mythology of music Romanticism*. (Doctoral dissertation). P. I. Tchaikovsky National Music Academy of Ukraine [in Ukrainian].
- Skvortsova, O. (2022). “Vyshyvanyi. The King of Ukraine” by A. Zahaikevich: national opera on the way to forming a new paradigm of the genre. *Current Issues of the Humanities*, 47, 4. DOI: <https://doi.org/10/24919/2308-4863/47-4-4> [in Ukrainian].
- Sniadanko, N. (2017). *The neat prescriptions of Archduke Wilhelm*. Lviv: Vydavnytstvo Staroho Leva [in Ukrainian].
- Snyder, T. (2011). *The Red Prince: The Secret Lives of a Habsburg Archduke*. Kyiv: Hrani-T [in Ukrainian].
- Shtohrin, I. (2021). Opera “Vyshyvanyi. The King of Ukraine” on Zhadan’s libretto is the most expensive production in Ukrainian. <https://www.radiosvoboda.org/a/opera-vyshyvanyy-korol-ukrayiny-na-libreto-zhadana/31486542.html> [in Ukrainian].
- Vetrov, O. (2023). “Vyshyvanyi. The King of Ukraine” by Alla Zahaikevych: experience of performance analysis. *Problems of Interaction of Art, Pedagogy & Theory and Practice of Education*, 67, 26–36 [in Ukrainian].
- Zhadan, S. (2020). *Vyshyvanyi. The King of Ukraine*. Chernivtsi: Meridian Czernowitz [in Ukrainian].

Oksana Semeniuk

Kharkiv I. P. Kotlyarevsky National University of Arts,
 postgraduate student, the Department of Ukrainian and World Music History,
 lecturer at the Department of Stage Speech
 e-mail: oksanaivaneha@gmail.com
 ORCID iD: 0000-0001-5876-2137

Historical and literary sources of the libretto of A. Zahaikevych’s opera “Vyshyvanyi. The King of Ukraine”

Statement of the problem. *Vasyl Vyshyvanyi, in reality, Wilhelm von Habsburg, who consciously embraced the Ukrainian identity and fought for Ukraine’s independence during the First and Second World Wars, captivates the attention*

of prominent scholars and Ukrainian artists since the final decades of the 20th century. The 2000s marked a real renaissance in interest toward this enigmatic Austrian by origin, yet Ukrainian by spirit, that is evidenced by numerous historical, literary, and music works created during the first two decades of the 21st century. Among the most significant are the study by American historian T. Snyder, "The Red Prince" (2008); N. Sniadanko's novel, "The Neat Manuscripts of Archduke Wilhelm" (2017); and A. Zahaikevych's opera, "Vyshyvanyi. The King of Ukraine" (2021), with a libretto by S. Zhadan. The operatic portrayal of the Austrian archduke by S. Zhadan and A. Zahaikevych was preceded by N. Sniadanko's novel with fantasy elements. In literature, the artistic freedom to reinterpret historical events is permissible, as it serves as a means of artistic generalization. A similar approach is seen in George R.R. Martin's "A Song of Ice and Fire" series (1990s), which draws inspiration from England's Wars of the Roses. The principle of mythologizing history (per O. Roschenko), established in both literature and opera well before A. Zahaikevych's opera is intrinsic to Romantic culture. In contrast to the historical factuality presented in T. Snyder's book, the opera and Sniadanko's novel employ a fusion of the fictional and the real. The divergence between Sniadanko's imaginative narrative and factual history becomes evident when comparing "The Neat Manuscripts of Archduke Wilhelm" with T. Snyder's "The Red Prince".

Objectives, methods and novelty of the research. The purpose of the research is to identify the historical and artistic preconditions for interpreting the image of Vasyl Vyshyvanyi in A. Zahaikevych's opera (2021). The research based on the principle of historicism, the historical-biographical, historical-contextual, and comparative approaches are used. The novelty of the study lies in identifiсity of the unique artistic interpretation of the Vasyl Vyshyvanyi's image in N. Sniadanko's novel based on the romantic principle of mythologizing biography as a source of the libretto of A. Zahaikevych's opera.

Results and conclusion. A comprehensive analysis of N. Sniadanko's novel demonstrates that understanding Vasyl Vyshyvanyi's phenomenon in modern Ukrainian literature occurs through the lens of mythologizing historical events and personalities. This approach is entirely valid, as Vyshyvanyi's name has entered the pantheon of Ukrainian heroes. The metaphorical richness inherent in Sniadanko's novel also manifests significantly in the libretto of the opera, transforming the latter into an "opera-novel" with several plans of action and romanticizing of the protagonist. Mythologizing, romanticizing, and psychological trends enhance the cinematic quality of S. Zhadan's libretto, so A. Zahaikevych's opera is perceived less as a drama (à la Wagner) and more as a novel.

N. Sniadanko's extensive use of artistic fiction in depicting V. Vyshyvanyi's image becomes apparent when comparing her fictional character with the historical prototype presented in T. Snyder's documentary book "The Red Prince" (2008). Understanding the "pathways" taken by Sniadanko and Snyder regarding the controversial events of the early 21st century reveals their influence on the composer's interpretation of the opera's main character – Wilhelm Habsburg.

Keywords: *biography; mythologizing; romanticizing, image; fantasy novel; opera; libretto; artistic interpretation.*

Стаття надійшла до редакції 10 жовтня 2024 року